

Terveyden journalismia – ja aika paljon myös sairauden

■ MARKUS HOTAKAINEN

Ulla Järvi (toim.): *Tautinen media*. Duodecim 2014.

Sekä printti- että sähköisessä mediassa on yhä enemmän asiaa terveydestä tai, kuten kirjan toimitaneen Ulla Järven artikkelissa todetaan, pikemmin sairauksista. Ne ovat journalistisesti kiinnostavampia kuin terveys, sillä sairaus on poikkeama ”normaalista” eli terveydestä olotilasta.

Terveysjournalismi on kuitenkin paljon muutakin kuin kauhistuttavia tai koskettavia kertomuksia erilaisista sairauksista, niiden uhreista tai niistä selvinneistä. Kirjassa lähdetäänkin liikkeelle käsitteestä terveysviestintä, joka voidaan määritellä monella tavalla.

Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmä on, että ”terveysviestintä on keskeisin keino välittää yleisölle terveystietoa ja pitää yllä julkista keskustelua merkittävistä terveyskysymyksistä”.

Eri aikoina terveysviestintä on ollut hyvinkin erilaista ja sen tavoitteet ovat vaihdelleet erilaisten epidemioiden välttämisestä yleiseen hyvinvointiin ja yksilön sijasta enemmän yhteiskunnan kannalta tärkeiden asioiden – kuten terveen työ- tai sotavoiman – korostamiseen.

Siinä missä vuonna 1889 perustettu *Suomen terveydenhoitolehti* joutui painimaan ”kansan piintyneiden tapojen” kanssa, 2000-luvulla alan asiantuntijoiden riesana on sosiaalinen media.

Se toimii monella tapaa sairauksista kärsivien korvaamattoman arvokkaana vertaistukena, mutta tarkistamattoman tiedon, mutu-käsitysten ja jopa valheiden levittäjänä se myös nakertaa lääketieteen auktoriteettia.

Jokainen voi halutessaan kokea olevansa asioista perillä, sillä netistä on mahdollista löytää käytännössä mitä tahansa näkemystä tukevia mielipiteitä ja kommentteja. Tiedon, varsinkaan terveystiedon, kanssa niillä ei kuitenkaan ole välttämättä mitään tekemistä. Aivan viime aikoina jopa valtamediassa on päässyt läpi silkkaa humpuukia, kuten väitteitä parantumattomista sairauksista selviämisestä pelkän ajattelun voimalla.

Toisaalta tuoreiden tutkimusten mukaan asiallinen terveysvalituskaan ei tehoa niin hyvin kuin aiemmin on kuviteltu tai ainakin toivottu. Ihmisten elintavat ja ruokailutottumukset ovat usein terveyden kannalta haitallisia, vaikka ”kaikki” tietävät, miten pitäisi olla, elää ja syödä.

Ongelma ei olekaan enää tiedon puute, kuten vielä vuosikymmeniä sitten, aikaisemmista vuosisadoista puhumattakaan, vaan sen suuri määrä. Tutkimustietoa tulee kaiken aikaa lisää, mutta ongelmana on sen välittyminen niin, että siitä olisi tavallisen ihmisen kannalta hyötyä.

Etenkin ravitsemussuosituksentuntuvat vaihtuvan niin tiuhaan, että niitä noudattaakseen pitäisi muuttaa ruokavaliota lähes viikottain. Syynä on kuitenkin pitkälti median luoma harha: tutkimuksia kohu-uutisoidaan yleispätevinä tuloksina vaikka kyse olisi jonkin yksittäisen ruoka-aineen eduista tai haitoista.

Terveysjournalismissa on yhtenä vaikeutena se, että siihen sisältyy sekä sairauksia, joiden puhkeamiselle ei itse voi mitään, että sairauksia, jotka ovat pitkälti itse aiheutettuja. Vienna Setälä käyttää artikkelissaan ”Terveyden esikuvat, pudokkaat ja inhimillinen epävarmuus – monitieteinen näkökulma mediapuheeseen” käsitettä terveysnäytelmä.

Siinä asetetaan vastakkain ”esikuvat” eli terveitä elämäntapoja noudattavat ja ”pudokkaat”, jotka eivät edes välitä olla terveitä. Kärjistyksellä on helppo tehdä selväksi, kumpaan joukkoon kannattaa kuulua, mutta se ei välttämättä tehoa sen paremmin kuin faktatietoon vetoava valistus.

Media omaksuu mielellään neutraalin toimijan roolin, joka vain kertoo puolueettomasti maailman asioista ja ilmiöistä, mutta kuten kirjassa todetaan: ”Media ei koskaan vain heijasta tai kuvaa todellisuutta, media osallistuu monin tavoin todellisuuden rakentamiseen muokkaamalla käsityksiämme ihmisyydestä ja ihmisyyhteisöistä.”

Oma ongelmansa on myös median kaupallisuus. Sairauksista kertomalla voidaan herättää yleisössä huolta, johon sitten mainoksilla tarjotaan ratkaisuksi erilaisia hyödykkeitä – usein vielä niin, että niiden avulla voi jatkaa epäterveellisiä elämäntapoja ja pysyä silti terveenä. Se ei välttämättä lisää uutisoinnin uskottavuutta, vaikka siinä ei välttämättä varsinaisia puutteita olisikaan.

Tiedon jatkuva lisääntyminen ja yhä uusien kanavien avautuminen on muuttanut myös yleisön roolia. Se ei ole enää passiivinen valistuksen ja terveysviestinnän vastaanot-

taja, vaan aktiivinen tiedonhakija.

Merja Drake pureutuu tähän aspektiin artikkelissaan ”Kansa kysyy ja netti vastaa – mutta kuinka kauan?” Vuonna 2013 suomalaisista 18–65-vuotiaista internetin käyttäjistä yli 70 prosenttia on hakenut terveystietoa vähintään kerran. Viidessä vuodessa luku oli kasvanut kahdeksalla prosenttiyksiköllä.

Ristiriitaista on, että tietoa hakevat eniten ne, jotka sitä todennäköisimmin tarvitsevat vähiten. Kuvaa-vaan on myös se, että tärkeimpinä syinä internetin käytölle mainitaan sen nopeus ja jatkuva saatavilla olo. Luotettavuus ei ole keskeinen kriteeri.

Eikä oikein voikaan olla, sillä netin luotettavuus on pahimmillaan hyvin hataraa. Paitsi että verkko on pullollaan virheellistä tietoa, hakukoneiden puolueettomuus on vähintäänkin kyseenalainen. Haun antamista tuloksista voi puolet olla niin sanotusti sponsoroituja eli hakusanat ovat maksettuja.

Tilannetta pahentaa se, että hyvin monet klikkaavat kärsimättömyyttään vain muutamia ensimmäisiä linkkejä eivätkä välttämättä niiden kautta pääse ollenkaan oikean tiedon lähteille.

Kirjassa käydään netin ohella kattavasti läpi kanavat, joista ihmiset voivat terveystietoa saada. Tarkastelussa ovat niin lääkärisarjat, jotka ovat aina olleet television tarjonnassa suosituimpien joukossa, mediassa nousseet tai nostatetut kohut sekä niiden tarkoituksellinen ylläpitäminen kuin julkisuudessa esiintyvät asiantuntijat.

Viimeksi mainittujen asema tuntuu kaiken aikaa heikentyvän, kun asiantuntijoiden esittämän fakta- ja tutkimustiedon rinnalle ovat nousseet lähes tasavertaiseksi kansalaisten mielipiteet. Tässäkin

voi ainakin osittain luoda paheksuvan katseen kohti mediaa, jonka pyrkimys tasapuolisuuteen on usein liioiteltua ja tuottaa sinänsä perustellun tavoitteen sijasta tasapuolisuusharhan (*false balance*).

Vaikka kaikki mielipiteet ovatkin arvokkaita, kaikki mielipiteet eivät ole samanarvoisia. Ja erityisesti terveystiedossa ja -journalismissa pelkkiin mielipiteisiin nojaaminen voi olla jopa hengenvaarallista.

Tautinen media on ensimmäinen suomalainen kokonaisuus terveystiedon ja -journalismin tutkimusvaiheessa kaivannut vielä yhden oikolukukierroksen. Ongelma ei ole se, että kirjoittajia on kaikkiaan 12. Artikkeleiden tyylit vaihtelevat, mutta se ei häiritse, oikeastaan päinvastoin. Koska kyse on monessa suhteessa kontroversseista asioista, kirjoittajan oma ääni saa kuulua. Sen sijaan kirjoitus- ja kieliooppivirheet ovat paikoin häiritseviä. Täysin virheetöntä kirjaa ei tietenkään pysty tekemään, mutta siihen pitää aina tähdätä.

Kirjoittaja on tiedetoimittaja ja tietokirjailija.